

УДК 371.3:316.6

*Ніна Пухтіна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
зав. кафедрою дошкільної освіти
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ЗВОРТНЬОГО ЗВ'ЯЗКУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

В статті представлений досвід використання інтерактивних технологій та технологій зворотнього зв'язку у професійній підготовці соціальних педагогів у Ніжинській вищій школі в контексті процесів інновації та інформатизації, як базових в реалізації завдань реформування вітчизняної вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: інтерактивні технології, підготовка, соціальний педагог.

В статье представлен опыт использования интерактивных технологий и технологий обратной связи в профессиональной подготовке социальных педагогов в Нежинской высшей школе в контексте процессов инноватизации и информатизации, как базовых в реализации задач реформирования отечественного высшего педагогического образования.

Ключевые слова: интерактивные технологии, подготовка, социальный педагог.

The author of the article introduces the experience of using interactive and feedback technologies in social pedagogues' professional training at Nizhyn University in the context of innovation and informatization processes as fundamental tasks of reforming teacher training in the Ukrainian system of higher education.

Key words: interactive technologies, training, social pedagogue.

Соціальна ситуація зростання кількості осіб з девіантною поведінкою та урізноманітнення форм девіацій окреслила для системи освіти сьогодні проблему підготовки конкурентноспроможних фахівців до здійснення профілактичної роботи з даною категорією осіб – найбільш важливого, на наш погляд, серед інших (правового, медичного, психологічного) аспекту у загальній системі соціальної профілактики такої поведінки.

Ґрунтуючись на результатах сучасних досліджень зауважимо, що

швидке оновлення знань, інтеграція наукових дисциплін, виникнення галузей, які бурхливо розвиваються на стику наук, об'єктивно зумовлюють зміну мети освіти та вимог до молодого спеціаліста [2].

Так нова поліфункціональна парадигма професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів, заґрунтована ієрархією державних, професійних та оперативних цілей, зумовлює оновлення як вищої педагогічної і професійної освіти, так і цілісного навчально-виховного процесу вузу шляхом його удосконалення. В межах реалізації завдань реформування вищої педагогічної освіти, особливої ваги набувають процеси гуманізації, інформатизації, інноватизації.

У зв'язку з цим та у контексті вивчення проблеми професійної підготовки фахівців до профілактичної діяльності вважаємо, що головним завданням такої підготовки є забезпечення її безперервності, ступеневості, гнучкості, яка б сприяла професійному зростанню спеціалістів, спроможних до активного оволодіння основами дисциплін, формуванню їх здатності до аналізу складних, нестандартних соціально-педагогічних ситуацій, прийняттю альтернативних рішень, іншими словами, підготовки професійно-мобільних фахівців, здатних до швидкої адаптації в умовах переходу до ринкових відносин, оновлення науки, техніки, технології, удосконалення системи управління та організації праці, розвитку соціально-культурної сфери [1].

Аналіз досвіду традиційної професійної підготовки педагогів засвідчив, що звичайні форми організації навчального процесу (лекції, семінари, лабораторні, практичні заняття, консультації) в межах реалізації зазначених вище професійно-профілактичних завдань мають суттєві обмеження щодо можливостей формування у студентів позиції активного учасника навчального процесу, оскільки останній постійно виконує соціально-педагогічну роль того, кого навчають. Змінити таку ситуацію можливо за рахунок урізноманітнення форм організації навчального процесу шляхом використання так званих нетрадиційних (інтерактивних), застосування яких, за даними наукових досліджень, сприятиме підвищенню пізнавальної активності студентів, зростанню їх внутрішньо професійної мотивації, розвитку творчого потенціалу особистості студентів, формуванню у них відповідної креативно-діяльній позиції, як мотивуючої основи для пошуку шляхів вдосконалення власної професійно-профілактичної компетентності; сприятиме створенню умов для формування у майбутніх фахівців таких професійно значущих якостей, які б забезпечували практичну реалізацію заходів первинної, вторинної і третинної профілактики девіантної поведінки; об'єктивно створюватиме умови, які попереджають стомлюваність студентів на заняттях, сприятимуть комфортному навчально-виховному середовищу [5].

Термін «інтерактивний» англословного походження, що означає взаємодію. За визначенням О. Пошетун, Л. Піроженко інтерактивне

навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створення комфортних умов навчання, за яких усі, хто навчається відчують власну успішність, інтелектуальну спроможність [4, 9] такої форми організації, навчальний процес відбувається завдяки постійній, активній взаємодії його учасників. Тому групове чи колективне співнавчання, взаємо навчання обов'язково передбачає рівноправність та рівнозначність учасників навчального процесу, що дозволяє повноцінно рефлексувати стосовно того, що відбувається на занятті. Інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншими, а тому таке навчання ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером навчального колективу.

Вивчення проблеми застосування інтерактивних технологій навчання у середній та вищій школі засвідчили, що таке навчання не є новим для української освіти. Аналіз історико-педагогічних досліджень демонструє достатню їх представленість у вітчизняному освітньому просторі (бригадно-лабораторний метод навчання, метод навчання в парах змінного складу, використання елементів інтерактивного навчання у педагогічному досвіді вчителів-новаторів 70–80-х років: Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Ільїна, С. Лисенкової та ін.) [4].

Сучасні дослідники інтерактивних технологій навчання зосереджують увагу на перевагах такого навчання, аналізуючи їх за відповідними критеріями. З'ясовано, що за умови використання таких технологій констатується високий рівень засвоєння інформації при задіяності значної кількості учасників навчального процесу; уможлиблюється розвиток соціальної та громадської компетентності об'єктів навчання в межах усіх навчальних дисциплін; розширюються їх пізнавальні можливості (сприйняття, аналіз, використання інформації з різних джерел); здійснюється перенесення отриманих умінь, навичок, способів діяльності на область інших дисциплін, позааудиторну діяльність, життєві ситуації. Інтерактивна взаємодія учасників навчального процесу забезпечує їх демократичне, рівноправне партнерство, розвиває комунікативні вміння і навички, дозволяє поєднувати різноманітні види діяльності, формує стійку внутрішню мотивацію тих, хто навчається [3].

Професійна підготовка майбутніх фахівців до профілактичної діяльності є комплексною діяльністю, результати якої зумовлені змістом такої підготовки та відповідним навчально-методичним її забезпеченням. Серед різноманітних дисциплін блоку професійної підготовки навчального плану, вивчення яких забезпечує зміст такої підготовки, базовою є «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень». Тому логічно аналіз навчально-методичних аспектів формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики девіантної поведінки здійснювати

на основі вказаної дисципліни, оскільки інтерактивні технології та технології зворотнього зв'язку в межах її вивчення дуже широко використовувались та засвідчили високу результативність в межах лекцій, семінарів і лабораторних занять.

Грунтуючись на нових акцентах ролей викладача (викладач – не той, хто навчає, а той, у кого навчаються) і студента (студент – не той кого навчають, а той, хто навчається) в межах лекційного модуля практикувались інтерактивні форми читання лекцій на основі попереднього опрацювання текстів лекцій: лекція удвох, лекція з помилками, складання опорних схем.

Лекції в парі – читання лекцій двома викладачами (доцентом і асистентом, викладачем і добре підготовленим студентом, двома добре підготовленими студентами) надавала можливість:

- глибоко, компетентно і різнобічно висвітлити проблему з позиції різних наук (якщо читають викладачі з педагогіки та психології);
- акцентувати увагу студентів на найбільш важливій інформації (один викладач зосереджується на концептуальних положеннях, інший – на фактах);
- технічно забезпечувати процес постановки і розв'язання проблем профілактики (один окреслює проблему, інший працює над організацією групи до пошуку шляхів її розв'язання).

Щодо вивчення дисципліни «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень» високий результат мали лекції в парі з тем «Актуальність та особливості соціально-педагогічної профілактики правопорушень», «Суїцидальна поведінка та соціально-педагогічна робота з її попередження», «Проституція як форма девіантної поведінки та особливості її попередження соціально-педагогічними засобами» – тем, в межах яких питання, що розглядались вимагали використання інформації суміжних галузей знань, зокрема, психології та мали неоднозначне трактування суті означених проблем: різновидів девіантної поведінки, чинників проституції, форм агресивності, шляхів допомоги суїцидентам тощо.

Лекція з помилками читалась на основі тексту лекції без помилок. Помилки свідомо допускались під час усного коментування тексту лекції з метою активізації уваги студентів та більш глибокого засвоєння важливого у професійному відношенні матеріалу. Така форма читання лекції була найбільш доцільною в межах тем, які об'єднували значну кількість інформації. Так опрацювання стратегій і технік формування особистісної значущості учнів, стратегій і технік оперативного втручання, якщо мотивами порушень поведінки дитини є влада, помста, уникнення невдач, привернення уваги вимагало від студентів знання психологічних законів поведінки людини, які заґрунтували розуміння суті відповідних стратегій і технік, сприяли їх запам'яттю.

Складання опорних схем до питань лекцій на основі попереднього опрацювання текстів лекцій, використовувалось в якості індивідуального творчого домашнього завдання. Його результати склали відповідну змістовно-логічну основу готовності студентів до обговорення проблемних питань на лекції в діяльності малих груп.

В межах семінарських та лабораторних занять широко практикувались технології опрацювання проблемних та дискусійних питань, технології кооперативного навчання, технології кооперативно-групового навчання.

Технології опрацювання проблемних та дискусійних питань передбачали:

– метод-прес – обговорення дискусійних питань, що вимагає чіткої аргументації обраної позиції. Технологія вчить студентів добирати і формулювати аргументи, висловлювати думки лаконічно і виразно;

– зміну позиції – технологія обговорення дискусійних питань, коли студент має, опрацьовуючи інформацію усвідомити можливість існування інших позицій і думок з даної проблеми.

У зв'язку з цим підтвердили свою ефективність у контексті опрацювання алгоритмів професійно доцільної поведінки соціального педагога в ситуаціях різноманітних негативних проявів та негативізмів поведінки дитини, як вияву її індивідуально-психологічних особливостей та криз психовікового розвитку (Тема «Системний підхід до інтерпретації поведінки дитини»).

Технології кооперативного навчання представлені:

– роботою в малих групах у ситуаціях вирішення складних проблем, що потребують колективних зусиль;

– технікою кола ідей, яка виправдала себе у ситуаціях вирішення гострих суперечливих питань;

– прийомом «Пошук інформації», що виступав в якості різновиду роботи в малих групах та спрямовувався на пошук і представлення інформації, яка суттєво доповнювала текст лекції, особливо інформацією про досвід роботи.

Зауважимо, що постійне застосування прийому «Пошук інформації» вилилось в традиційну на кожному семінарському занятті форму роботи під назвою «Педагогічний анонс», в межах якого студенти за бажанням здійснювали пошук цікавої інформації в психолого-педагогічних періодичних виданнях, готувались до її презентації. Представляли лаконічно та інтригуюче, вказавши реквізити статті. Така робота сприяла вдосконаленню навичок роботи з літературними джерелами, презентаційних вмінь.

Технології кооперативно-групового навчання:

– «Мікрофон» – технологія загального групового обговорення, яка надавала можливості оперативно з'ясувати колективну думку чи

позицію з якогось питання. Широко використовувалась практично на кожній лекції, як прийом мобілізації уваги студентів, активізації їх інтересу та навчальної активності;

– «Мозковий штурм» – відома інтерактивна технологія, метою якої є сприяння генерації ідей щодо вирішення окресленої проблеми за обмежений період часу. Активно використовувалась нами в межах лекцій, семінарів та лабораторних занять;

– Метод «Навчаючи вчись», що виявив ефективність у ситуаціях вивчення широкого масиву інформації з окремих тем, при узагальненнях чи повтореннях. Підтвердив свою ефективність в межах лабораторних блоків-презентацій, розроблених студентами програм профілактики найбільш поширених форм девіантної поведінки.

Власний досвід застосування інтерактивних технологій в межах викладання багатьох фахових дисциплін професійної підготовки соціального педагога (соціально-педагогічна профілактика правопорушень, основи професійної майстерності соціального педагога, педагогіка гри, діяльність в соціально-педагогічних закладах в літній період) дає підстави говорити про беззаперечні переваги та недоліки і складнощі в їх використанні.

Недоліки і складнощі стосуються переважно реалізації контролюючої функції педагога за процесами взаємонавчання; організаційно-методичних аспектів взаємонавчання як постійнодіючого механізму у навчальному процесі вузу; ліквідації негативних результатів «невдалого» взаємонавчання тощо. У зв'язку з цим доцільними у контексті методики інтерактивного навчання можуть бути практичні рекомендації щодо вимог до застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі вищої школи, а саме:

1. Інтерактивні технології, як технології взаємодії орієнтовані на високий результат за умови відповідної підготовчої роботи та поступового планового введення у навчальний процес спочатку окремих інтерактивних елементів з поступовим їх ускладненням і переходом до повноцінного використання інтерактивних ігор і вправ, ділових ігор зокрема. Доцільно, у зв'язку з цим, навіть розробити план поступового впровадження інтерактивного навчання. Важливо, щоб таке навчання здійснювалось в межах різних дисциплін, а його форми і методика максимально співвідносились зі змістом та націлювались на реалізацію мети і завдань вивчення дисципліни.

2. Викладачеві, який практикує використання інтерактивних елементів і технік, доцільно провести окреме заняття організаційно-методичного характеру, в межах якого ознайомити студентів з методологією і методикою інтерактивного навчання. Найбільш ефективною формою проведення такого заняття є тренінгова форма. Атмосфера тренінгу, органічне поєднання елементів бесіди, пояснення,

вправ та ігор; використання широкого арсеналу опорної інформації щодо даної технології (схеми, тези, вислови, визначення, бібліографічні вказівники) та дидактичного реквізиту; безпосередня взаємодія тренера і учасників створюють відповідні умови для формування готовності студентів до роботи в межах таких технологій. Після загального ознайомлення важливо відразу включати найпростіші елементи у навчальний процес (робота в парах, малих групах, мозковий штурм, «мікрофон»)

3. З метою ефективного використання інтерактивних технологій та уникнення ситуацій їх перетворення з продуктивного засобу навчання в засіб розваги на занятті (безглузді ігри за для ігор) викладач має проектувати взаємодію на занятті плануючи роботу таким чином:

- Підбирати інтерактивні технології відповідно мети, завдань, змісту заняття так щоб останні виступали своєрідним механізмом до засвоєння та запам'ятання матеріалу;

- Попередньо орієнтувати студентів на виконання завдань індивідуальної та самостійної роботи, як умов результативності технологій;

- В процесі використання інтерактивних технологій акцентувати увагу на змістово- процесуальному аспекті виконання ролей, його аналізі (дебрифінг);

- Окреслюючи кількість використання ігор і вправ на занятті пам'ятати, що оптимальна їх кількість – дві, за умов володіння викладачем методикою проведення та готовністю аудиторії до цього;

- Пам'ятати про роль етапу дебрифінгу в загальній структурі проведення інтерактивної технології. Його тривалість та націленість у реалізації аналізу і рефлексії, дозволяє зробити інтерактивну технологію завершеною та проектує подальше її використання в навчальному процесі.

4. З метою реалізації контролю за процесом та результатом використання інтерактивної технології викладач повинен:

- Глибоко і вільно володіти інформацією конкретної теми заняття, в межах вивчення якої використовується технологія;

- Визначити вагу додаткової інформації (фону) у співвідношенні до основної (об'єкту) у змісті заняття та методикою використання інтерактивного навчання в контексті їх вивчення та засвоєння;

- Продумати і спланувати заняття в ключі можливостей перевірки і оцінки результатів роботи студентів (хронометраж ігор, ролі учасників, критерії оцінки ефективності роботи в межах ігор та заняття в цілому);

- Плануючи та використовуючи інтерактивні технології постійно проектувати мотивацію студентів до навчальної діяльності, поєднуючи можливості внутрішньої і зовнішньої мотивації, як засобів привернення уваги на заняттях, розвитку пізнавального інтересу, самостійності, творчої

активності студентів, виховання їх відповідальності тощо.

5. Усім, хто використовує інтерактивні технології виробити педагогічно-адекватну позицію до даної методики викладання. Пам'ятати, що вона не самоціль, а засіб розв'язання багатьох навчально-виховних завдань на засадах співробітництва, взаємодії, взаєморозуміння, що дозволяє повною мірою практично реалізувати особистісно-зорієнтоване навчання.

6. Якщо у процесі використання інтерактивних технологій мають місце ситуації з низькою результативністю чи навіть негативними результатами, викладачеві необхідно переглянути загальну стратегію та методику роботи, обов'язково співвідніши їх з метою і завданнями вивчення дисципліни, її змістом, готовністю студентів до роботи в межах інтерактивної технології, загальною атмосферою в групі.

У контексті реалізації процесів інформатизації та інноватизації, як базових у розв'язанні завдань реформування вищої педагогічної освіти сьогодні, цікавим може бути досвід використання у професійній підготовці соціальних педагогів у Ніжинському державному університеті технології зворотнього зв'язку (Audience Response Systems). Технологія, використання якої вимагає відповідного обладнання, програмного забезпечення (Turning Point), середнього рівня умінь викладача користування комп'ютерною технікою, високого рівня розуміння педагогом дидактичного матеріалу.

Передбачає широкі можливості взаємонавчання студентів та керівництва цим процесом з боку викладача в умовах груп різної наповнюваності (від 15 до 200 осіб). Така технологія зворотнього зв'язку забезпечувала розв'язання багатьох навчально-методичних завдань в межах викладання фахових дисципліни професійної підготовки соціального педагога:

- оперативну і ефективну організацію спілкування та взаємодії студентів і викладача на різних рівнях організації навчального процесу: в межах постановки проблеми, визначення дотичних до основної проблем після обговорення в малих групах, визначення найбільш актуальної проблеми через рейтинг;

- оперативну оцінку підготовленості студентів до заняття: обізнаність зі змістом лекції, наявності знань перед виконанням завдань семінару чи лабораторного заняття;

- діагностику готовності студентів до сприйняття матеріалу на основі використання даної технології, їх ставлення до раціональності та стилю організації роботи на занятті;

- реалізацію діагностичного (поточного) оцінювання, зокрема, первинну перевірку розуміння матеріалу, що вивчається; визначення незрозумілих понять теми, самооцінку студентами їх рівня розуміння навчального матеріалу, визначення готовності студентів до застосування

теоретичного матеріалу в практичній діяльності;

- організації фронтального опитування студентів у формі тестів, вікторин, як ефективного способу отримання балів за повні чи часткові відповіді, формування загального рейтингу в умовах кредитно-модульної системи;

- організації взаємонавчання студентів в малих групах (4–6 осіб);
- раціонального використання навчального часу на занятті;
- перевірки відвідування занять;
- організації відпочинку студентів на занятті на основі використання психотехнічних властивостей даної технології.

Аналіз літератури щодо використання клікер-технологій (Clickers) у американському досвіді засвідчив широкий спектр можливостей її застосування у процесі вивчення усіх шкільних дисциплін та фахових дисциплін професійної підготовки у різних галузях діяльності: медицини, інженерії, комп'ютерної техніки, бізнесу, економіки, психології, ветеринарії.

Окрім розв'язання різноманітних навчально-методичних завдань, які забезпечують визначення рівня розуміння студентами навчального матеріалу та їх готовності до подальшого навчання (про це йшлося вище), технологія може використовуватись:

- для планування забезпечення зворотнього зв'язку на окремих етапах заняття та їх інтеграції в цілісний навчальний процес;

- для забезпечення взаємодії студентів при організації групових дискусій. Може бути ефективним засобом, доповнювати і робити інформаційно завершеною будь-яку з перерахованих вище інтерактивних технологій;

- ефективна в межах бліц-опитування з метою отримання рейтингу, що є актуальним для організації навчального процесу за кредитно-модульною системою;

- для перевірки відвідування занять (за умови щоденного використання на початкових етапах навчання);

- з метою раціонального використання навчального часу.

Таким чином, сказане вище дозволяє зробити висновки про цікавий та ефективний досвід використання інтерактивних технологій та технологій зворотнього зв'язку, як одного з інформаційних їх різновидів в рамках реалізації базових процесів реформування вищої педагогічної освіти:

- 1) інноватизації, яка передбачає впровадження інноваційних технологій навчання, спрямованих на удосконалення цілісного навчально-виховного процесу ВНЗу; стимулювання інноваційної, пошукової, творчої професійної діяльності; створення інноваційно – творчої атмосфери взаємодії між учасниками процесу підготовки; формування інноваційних здібностей, інноваційного мислення, уяви тощо;

2) інформатизації, яка покликана забезпечити достатній рівень інформаційної культури майбутнього педагога; підвищити ефективність навчально-виховного процесу на основі впровадження нових інформаційних технологій навчання (НІТН); удосконалити управління підготовкою майбутніх фахівців; інтенсифікувати наукові дослідження та методичну роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова І.М. Професійна підготовка майбутніх вчителів на основі застосування інноваційних технологій. Автореферат дисертації на здобуття наук. Ступеня доктора пед. Наук. – К., 1998. – 22 с.
2. Воронцов В.В. Технология обучения // Педагогика / Под ред. И.П. Пидкасистого. – М., 1996. – 168 с.
3. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. – К., 2002. – 135 с.
4. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Науково-методичний посібник. – К., 2004. – 192 с.
5. Решетников П.Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей. Рождение мастера. – М., 2000. – 301 с.